

mbt9710@gmail.com

המו"ל שלום צדוק

רחוב אריאלי 16/5

ביתר עילית

055-6783-221

העלון יוצא לאור בסיוע

משפחת המנוח

הרה"ג יוסף צדוק זצ"ל

אין לקרא העלון

בשעת התפילה

וקריאת התורה

חודש שבט

תשע"ט

עלון מס' 25

מסילות בני תימן

על שם רבינו יחיא צאלה (מהרי"ץ) זצוק"ל, גאון רבני תימן (ה'תע"ה-ה'תקס"ו)
לזכרו של הרה"ג רבי יוסף צדוק זצ"ל | חנוכה תרצ"ו - ה' כסליו ה'תשע"ז

שותפות עם הקב"ה

נחשב כאילו ראה בעצמו את מעשי הקב"ה, וכאילו נעשה שותף בוה. ועוד אמרו שם (י' ע"א), כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וכיאר בטור שהגולנים מקלקלים את העולם במעשיהם, והדיין שמחזירו לבעלים מקיים העולם ומשלים רצון הבורא, ועל כן כאילו נעשה שותף לקב"ה בבריאה, ע"כ.

ונראה לבאר, שהשותפות עם הקב"ה אינה כשותפים שהם בעלים על החפץ, אלא שותפות מהותית תיקון העולם. וממילא, כשבגמרא נאמר שלשה שותפים באדם, הקב"ה אביו ואמו, היינו שברגע שאביו ואמו קבלו מהעולם העליון וולד, מוטל עליהם התפקיד לדאוג לו, הן בגשמיות והן ברוחניות. וכשהקב"ה לוקח חלקו ומניח חלק אביו ואמו, אין הכוונה בדוקא לחלק הגופני, אלא לחלק המעשי שפעל באותו גוף ועשה רצון ה', כי הגוף הרי כלל, ומה צורך יש לאביו ואמו בגוף הנרקב בקבר. אלא, מעשיו הטובים שפעל האדם בהיותו בעולם העשיה, הם החלק של אותו הגוף. וזהו הביאור גם בדין שדן דין אמת, שנעשה שותף, משום שפעל בפסק דינו לתיקון העולם. וכן האומר ויכולו נעשה שותף, משום שמעיד על תיקון ושלמות העולם.

במסכת נדה (ל"א ע"א) תנו רבנן, שלשה שותפים יש באדם, הקב"ה ואביו ואמו וכו'. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקולסתר פנים, וראיית העין ושמיעת האוזן ודיבור פה, והילוך רגלים ובינה והשכל. וכיון שהגיע זמנו להיפטר מן העולם, הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם.

ולכאורה, הרי כל העולם שלו יתברך, ומה שייכת שותפות עם הקב"ה שהכל שלו, ומהו שנוטל חלקו ומניח חלק אביו ואמו לפניהם.

ובענין יוסף ביאר דאין הכוונה שותפים ממש, משום שהכל בא מן הקב"ה, וגם אביו ואמו נבראו על ידו. אלא הכוונה שהאב והאם הם הסיבות האמצעיות והטבעיות שעל ידם נברא הגוף, אבל רוח ונשמה וכח האיברים והבינה, באים רק מלמעלה.

עוד מצוין בגמרא בשבת (ק"ט ע"ב) אמר רב המנונא, כל המתפלל ואומר ויכולו, כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. אל תיקרי ויכולו אלא ויכולו, פירוש, הקב"ה והוא.

וביאר בכל בו דאין הכוונה שנעשה שותף ממש, שהרי שיתוף הוא גנאי כלפי מעלה, אלא שמראה באמירת ויכולו שמאמין באמונה חזקה ומועיד על מעשה בראשית, ולכן

הילדות רבני תימן

בשמחת תורה של שנת ה'תש"מ חש רבי שלום ברע. ימים ספורים שכב על ערש דווי, ובמוצאי שבת בראשית, כ"ט תשרי ה'תש"מ, נתבקש ליישיבה של מעלה.

בנו רבי שמעון קלזאן זצ"ל

נולד לעת זקנת אביו, לביל בדקת חמץ, אור לארבעה עשר בניסן שנת ה'תרצ"ה. כשהיה נער רך נודע בפיאחותו, ומעידים עליו שעד גיל אחת עשרה למד פעמיים את כל ששה סדרי משנה. לכל מקום אליו היה מוזמן אביו רבינו שלום, כסעודות מצות חתן, ברית מילה וכדו', היה לוקחו עמו. כך שמשחר ילדותו ראה מקרוב את הנהגת גדולי הדור, וספג לעמקי אישיותו את ההוד והדר שבסביבתם של תלמידי חכמים, אמונה טהורה ויראת שמים תמימה.

עלה עם אביו לארץ בשנת ה'תש"ט, והשתתף בשיעורים תמידים כסדרם אצל אחיו רבי שלום קלזאן זצ"ל. הוסמך להוראה על ידי רבי חיים כסאר זצ"ל ושאר גדולי הדור, וכיהן כרב מחלקת נישואין. לאחר פטירת אחיו, נתמנה לממלא מקומו בבית הכנסת תפארת ישראל וירושלים. כמו כן, במשך מספר שנים ניקד את כל ספר הזוהר הקדוש לפי גירסת יהודי תימן (לוח בית הלוי ה'תשס"ג).

ביתו היה פתוח לחסד, ליתומים ואלמנות. אנשים בודדים וקשי יום מצאו אצלו אוון קשבת לשפוך לפניו את מרי שיחם, ואף סעדו על שולחנו לביל הסדר ובשבתות. באחת הפעמים התקשרה אחת מבני השכונה שאין לה אוכל לשבת וחג, ומיד הוציא סכום כסף מכיסו, וביקש מבני ביתו לדאוג לאותה משפחה, אף שלא הכירה.

בשנותיו האחרונות סבל מכאובים, אך למרות זאת לא ויתר על תפילות בבית הכנסת תמידים כסדרו, לצד לימוד בבית המדרש. נפטר במוצאי שבת קודש פרשת האזינו, י"ג תשרי ה'תשס"ב (מפי בנו הרה"ג רבי משה קלזאן שליט"א, רבה של שכונת קטמון בירושלים).

לאחר חג הסוכות הגיע למחנה העולים במעברה בתלפיות שבדרום ירושלים, אולם המצב הרוחני הנורא ששרר אז בירושלים, הפריצות, חילולי השבת וכדו', דרכו מאוד את רבי שלום והכריעו את זקנתו. התבקש ליישיבה של מעלה בו' מרחשון ה'תשי"א, כשהוא כבן שבעים וחמש.

בנו רבי שלום קלזאן זצ"ל

הגאון רבי שלום בן רבי שלום קלזאן זצ"ל נולד בצנעא בשנת ה'תר"ע, ולמד ביישיבת בית שרעבי, שבראשה עמדו רבי אהרן הכהן זצ"ל ובנו רבי אברהם זצ"ל. עלה לארץ בשנת ה'תש"ט, והמשיך את לימודיו ביישיבתו של הראשון לציון רבי בן ציון עזריאל זצ"ל. נתמנה לראש ישיבת סוכת שלום לאחר פטירת ראשי הישיבה, רבינו שלום יצחק הלוי ורבינו שלום כסאר. כן עמד בראש בית הכנסת תפארת ישראל בירושלים. תורה וגמילות חסדים היו תוכן כל חייו, חזן ומשורר במסיבות חתנים בקולו הצלול והנעים (לוח בית הלוי ה'תש"ע).

בהספדו עליו אמר הגאון רבי חיים כסאר זצ"ל בזה"ל, גם לימודו שלו היה טוב, היה מוסר עצמו על הלימוד. ובפרט בתימן, כשהיינו ביישיבה בבית הכנסת שרעבי כל יום ויום, הוא ואביו ז"ל, היו באים ללמוד מתוך צער ודוחק ומותק עוני, ואפילו עת אחת לא הפסידו. היו ששליפין עצמן עד מאד, אבל מדקדקין בלימוד. כמה צריך להצטער עליהם שהלכו לעולמם ועזבו אותנו (לזכר הר"ר שלום קלזאן עמ' כ"א).

רבינו חיים יצחק הלוי זצ"ל הספידו בזה"ל, מאחרי חצות לילה וכבר הם נמצאים בבית הכנסת, שם למדו משנה, גמרא ופוסקים, מוסר ודעת. לאחר תפילת שחרית והשילוש, היו השנים שמים פעמיהם ליישיבה הקדושה שמשכנה בבית הכנסת בית אלשרעבי. ביישיבה זו למדו רבים וחשובים מטובי ומגדולי תלמידי החכמים ופרחי תלמידי חכמים, בשעות הבוקר עד לפני הצהרים למדו (שם עמ' מ"ה).

הגאון רבי שלום קלזאן זצ"ל ובניו

רבינו שלום נולד בעיר צנעא בשנת ה'תרל"ו בערך, והיה ממגידי השיעור המפורסמים בעיר צנעא. שיעורו היה בעיון, ופעמים אף במשך כמה שעות למדו מספר הלכות ברמב"ם, כארי היה טוחן הרים וגבעות אלו באלו, עד אשר תצא ההלכה ברורה כשמלה. רבינו שלום אף היה מצרף חתימתו לפסקי בית הדין בצנעא, וכן חתום על הסכמה לספר אמונת ה'.

לפרנסתו עסק שעות ספורות כיום בעיבוד עורות, אך לא אחת הגיע עד פת לחם ממש. באחד הימים, כאשר שב לביתו, פנתה לפניו אשתו, ושפכה לפניו את מר שיחה, כי הבית ריק מכל. נשא רבי שלום פניו לשמים ואמר, "מאן דיהיב חיי יתיב מוונ". לפתע הגיע גוי עם חמורו, ופונה לרבי שלום: "שלח המלך אנכי, ובאתי להזמין אצלך מספר מעילי עור עבור המלך. דא עקא, שאין לי עתה כסף מוזמן, אך אשלם לך על החשבון בשני שקי מיני דגן אלו שעל חמורי". רבי שלום ניאות ברצון, והגוי פרק את שקי התבואה אל תוך ביתם הדל. לאחר שיצא מן הבית, פנה רבי שלום לאשתו, "הלא אמרת ליך, מאן דיהיב חיי יתיב מוונ", ויהי לפלא.

רבינו שלום השתוקק לעלות לארץ ישראל, ובהזדמנות הראשונה מכר את ביתו בפרושות לאחד מגויי המקום, ארו את מעט מטלטליו, ויצא לדרכו אל מחנה חאשד. רבינו שלום היה כבן שבעים ושלוש שנים באותה תקופה.

בהגיע יום הכיפורים של שנת תש"ט, לאחר תפילת שחרית, חש רבי שלום ברע והלך לנוח. לפתע הבחינו שאינו נושם, סברו שהלך לעולמו, וכבר כיסוהו בסדין. והנה, סמוך לתפילת המנחה אירע דבר פלא. רבי שלום, שכנראה שקע בעילפון עמוק, התעורר והסיט את הסדין שכיסה את ראשו. הוא חזר לעצמו, וביקש להתפלל תפילת מנחה של יום הכיפורים.

עיונים בתורת מהרי"ץ

תוספות בתפילה לאחר תקופת הרמב"ם

בשו"ת עולת יצחק (חלק ב' סימן ז') כתב שהוסיפו אבותינו קצת ענינים שלא הזכיר הרמב"ם, והם אדון העולמים, ויהי רצון שתצילני מעי פנים וכו'. ורב עמרם גאון הזכיר גם פרשת התמיד, ברכת כהנים, ולעולם יהא אדם וכו'. אמנם בשבת נהגו בדורות האחרונים להוסיף הרבה ענינים אף על פי שלא נזכרו ברמב"ם, כי להיות שפנויים אז ממלאכה, קיבלו תוספות אלו וכו'. וכבר כתב גאון עיוני מהרי"ץ זצוק"ל בעץ חיים (דף ק"ב ע"ב), דאף שלא נהגו לומר סדר העקידה בחול כי אם בשבת, מיהו האומרו אין רע, אדרבה, אם יש פנאי מצוה גדולה וחביבה היא לפני המקום וכו', ע"כ.

למעשה, מהרי"ץ הכניס בתפילה הנהגות חדשות שלא היו מקובלות ביהדות תימן, מספרי מוסר והלכה, ובזה רואים את דרכו של מהרי"ץ לחדש ולהוסיף, אך כל זאת בהנהגות כתוספת. ולעומת זאת, בדברים הנוגדים את מסורת תימן עמד בפרץ לחוק את פסקי גאוני תימן, וכך רואים בספריו ובפרט בסידורו עץ חיים על התפילה, שמחד גיסא הוסיף הנהגות טובות, ומאידך גיסא חיוק את נוסח התפילה הקדום, וסמך לו יתדות חזקים.

בברכת ברוך שאמר כתב (עץ חיים דף ט"ו ע"א) בזה"ל, ברכה זו צריך לאמרה בניגון ובנעימה, כי הוא שיר נאה ונחמד (טור סימן נ"). וקצת נהגו לאמרו בעמידה, על פי הרב הארי"ל ז"ל, עכ"ל. ומוכח מדבריו שלא היה מנהגו לעמוד בעת אמירת ברוך שאמר.

ובאמירת ויברך דוד כתב דלא נהגו לעמוד, והטעם כתבו המפרשים לפי מנהג העומדים באמירתו, כי הוא מפני שנהגו לתת צדקה מעומד, והעמידה משום נתינת הצדקה ליד הגבאי המחזיר לגבות. אם כן, לדידן דלא נהגו לגבות צדקה בוברך דוד, אין טעם לעמוד. ובספר נחלת יוסף (מנהגי עדן) כתב, מכל מקום המנהג בדור האחרון לעמוד, והטעם כיון שעל פי הסוד צריך לאמרו בעמידה כמבואר בשער הכוונות, ע"כ. ולמעשה מנהג הבלדי שאין עומדים, אך מנהג השאמי שעומדים.

עוד כתב בענין אמירת עלינו לשבח (דף פ"א ע"ב), בפרקי רבי אליעזר אומר, שבת גדול יש בעלינו לשבח, על כן צריך לאמרו מעומד. ותמצא עלינו עולה בגימטריא ומעומד. וצריך לאמרו בכוונה גדולה, ויש בו כמה סודות ורמזים, וכוחו גדול.

עוד כתב (דף פ"ג ע"א) בשם מהר"ש אלקבץ בספר מנות הלוי בשם הר"ן בן שושן, אנשי עיר ויניצ"ה היו נוהגים לומר תיכף אחר עלינו לשבח, אלו השלשה פסוקים שסודם רם ונשא. והם אל תירא מפחד פתאום וגו', עוצו עצה ותופר וגו', ועד זקנה אני הוא וגו'. וכן אני נוהג.

ושם (דף ל"ז ע"א) כתב בשם טהרת הקודש, בהגיעך לפרשת ציצית, בתחילת הפרשה תקח כל הציציות ביד הימנית, ובהגיעך לוראיתם אותן, תביש בהם ותכוון כוונה הידועה וכו', ע"כ. ובשלחן ערוך המקוצר (סימן ט"ו סעיף י') כתב, דיותר נהגו כן אצל השאמי, לאחוז ארבעתם כדעת הארי"ל וכו'. ובדרך כלל מנהג הבלדי לאחוז רק שתי הציציות, ע"כ.

עוד כתב מהרי"ץ, ואני ראיתי אבותי שמשקשים אותם ומניחים אותם על עיניהם בפרשת ציצית שלש פעמים, א' כשאומר וזכרתם את כל מצות ה', ב' כשאומר ואחרי עיניכם, ג' כשאומר ועשיתם את כל מצוותי.

ולקמן מניח (דף מ' ע"ב) כתב, וכשיחפוץ להתפלל, ילך לפניו שלש פסיעות, כנגד שלש הגשות לתפלה, ויש אברהם [בראשית י"ח, כ"ג] ויש [אליו] יהודה [שם מ"ד, י"ח] ויש אליהו [מלכים א' י"ח, ל"ו]. ומקורו מבית יוסף בשם הרוקח.

ובשלחן ערוך המקוצר (סימן ט"ז סעיף ב') כתב, טוב לילך לפניו שלש פסיעות דרך קירוב והגשה למלך. ובהערות ביאר שכתב בלשון טוב, מפני שבדרך כלל לא נהגו כן בקהילותינו, והרי אמנם אין לזה מקור בתלמוד וברמב"ם ושלחן ערוך, וזולת הרוקח וכו'.

ומתבאר בשערי יצחק (פרשת חיי שרה ה'תשע"ו), כי ישנם כמה דברים אשר העלה אותם מהרי"ץ בעץ חיים להלכה, אולם הרבה עד היום לא נוהגים בהם. וכגון לפסוע שלש פסיעות לפני תפילת העמידה, שמהרי"ץ מביא זאת בשם הרוקח, אך לא ידוע אם נהגו כן בזמן מהרי"ץ. וכן בענין הכאה על הלב באמירת אשמנו בגדנו, שמהרי"ץ מביא זאת, ולא נהגו כן. אם כן, או שבזמנו נהגו כן, ולאחר מכן משום מה הפסיקו זאת, או שכך נהגו יחידי סגולה. והעיקר הוא שמהרי"ץ מביא לנו זאת כדי להנהיג כן, כיון שהוא דבר טוב. וזהו שיטתו של מהרי"ץ, דמהיות טוב אל תקרי רע, ע"כ (ועיין עוד בשערי יצחק הילולת מהרי"ץ ה'תש"ע).

ובענין ברכת כהנים, כשאין כהנים בבית הכנסת ואומר השליח ציבור אלהינו ברכנו וכו', ועונים הציבור כן יהי רצון אחר כל פסוק. ולא נזכר דבר זה ברמב"ם. אך כבר פשט המנהג לענות כן.

וכתב עוד שם (דף נ' ע"ב), על כל ברכה שהוא שומע, אומר ברוך הוא וברוך שמו, ע"כ. ובשלחן ערוך המקוצר (סימן ו' סעיף ט"ז) כתב, כששומע הזכרת השם, טוב לומר ברוך הוא וברוך שמו, ויש נוהגים כן. ובהערות כתב, ואף על פי שקדמונינו לא נהגו כן, וגם בהרבה לענות כן.

העלון בחסות: מורשת תימן המרכז לתשמישי קדושה
וידאיקה בדרום בנוסח שאמי בלדי
להזמנות: בועז אשבל - 050-7373234, שד' בן גוריון 30 אשקלון

לכל עניני העלון, תגובות, שליחת מאמרי הלכה, תולדות רבני תימן,
תרומות להפצת המשך העלון. לפנות לשלום צדוק: 0559988346
וכן לשלוח הודעה למייל המופיע בעמוד הראשון